

СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА ТУРИЗМА ОПШТИНЕ ТЕСЛИЋ

Извод: Овим радом су обухваћени евиденција, класификација и рангирање бројних потенцијала значајних за досадашњи и перспективни развој туризма на подручју Теслићке туристичке зоне. У оквиру Теслићке туристичке зоне, која представља саставни дио Усорско-укринске туристичке регије РС, издвојени су туристички центри и локалитети и извршена кратка анализа туристичког промета.

Кључне ријечи: туризам, туристички мотиви, туристичка зона, туристички центри и локалитети, ефекти и промет.

ТУРИСТИЧКО-ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ОПШТИНЕ ТЕСЛИЋ

Општина Теслић је смјештена у јужном дијелу Бањалучке крајине. Њене сусједне општине у РС су: Добој (на сјевероистоку), Прњавор (на сјеверу), Челинац (на сјеверозападу), Котор Варош и Кнежево (на западу). Као погранична општина према Федерацији Босне и Херцеговине, она се на југу наслања на општине Травник и Зеницу, а на истоку на Жепче, Маглај и Тешањ. Гранични појас према овим општинама чине дијелови Влашића, Мањаче и Црног врха. Подручје општине Теслић је смјештено између 44°22' и 44°45'10" са и 17°33'41" и 17°57'57" источне географске дужине. Површина општине Теслић износи 846 квадратних километара и по томе спада у ред највећих општина у РС. То је простор који је смјештен приближно у средини велике издужене зоне побрђа и средогорја, која је смјештен приближно у средини велике издужене зоне побрађа и средогорја, која се протеже кроз сјеверну Босну од Уне до Дрине. Сјевери дијелови су карактеристични по побрђу и имају мању надморску висину (град Теслић 205 m н.в.) од јужног (Очауш 1384 m н.в.) и западног дијела (Борја 1078 m н.в.).

За развој туризма најважнији су путеви који спајају Теслић с Бањом Луком (90 km) и Добојем (54 km преко Станара и 28 km преко МХ федерације). Затим на друго мјесто долази пруга "45. паралеле" (Нови Град-Бања Лука - Добој - Тузла) која пролази кроз Добој и Станаре одакле се аутобусом стиже до Теслића. Кроз Теслић пролази магистрални пут Двор на Уни - Бања Лука - Теслић - Добој - Зворник. Дионица овог пута који спаја западне

* Мр Тешо Ристић, директор ЗТЦ "Бања Вруница", 74274 Теслић. Прилог је извод из магистарске тезе: "Географске основе развоја туризма на територији општине Теслић", одбрањене на Природноматематичком факултету у Бањој Луци 16.03.1998. Рад је примљен 15.05.1998. године.

и источне дијелове Републике Српске, а пролази кроз Теслић није задовољавајућег квалитета.

У прошлости подручје општине је најчешће било на периферији значајнијих историјских збивања. У старом вијеку Римљани, који су на ушћу Усоре у Босну имали јако војничко утврђење, интересовали су се за ово подручје о чему свједоче остаци мањих базена и новци пронађени у Бањи Врућици. У средњем вијеку преко ових простора постојала је слаба путна веза између Тешња и Травника. Аустроугарска је за кратко вријеме своје владавине изградњом постројења хемијске и дрвне индустрије и пруга уског колосијека дала значајан допринос развоју теслићке привреде и бољој повезаности овог краја са осталим дијеловима тадашње БиХ.

Да би се дошло до правог сазнања о туристичком положају општине Теслић, она се мора анализирати кроз однос њене контрактивне зоне и дисперзивних зона матичних мјеста и регија у ближем и даљем окружењу.

Највећи дисперзивни усмјерени на ово подручје до сада су били: Босанска крајина, Посавина, Семберија, источна Славонија, затим подручја Београда и Новог Сада. За овим просторима и градовима нису заостајали (чак се може рећи да су и предњачили) градови Тузла, Зеница и Сарајево који се сада налазе у саставу Федерације Босне и Херцеговине. Разбијање Југославије је утицало на смањење контрактивне зоне Теслића, поготово када је у питању бањски туризам. Да би се смањило негативно дејство разбијања Југославије, потребно је обогатити понуду кроз развијање, не само бањског већ и других облика туризма и то првенствено спортско-рекреативног, планинског и сеоског, којима до сада није поклањана довољна пажња.

Из Босанске крајине, Посавине и Семберије увијек је долазио велики број гостију, готово искључиво у Бању Врућицу. За то има више разлога. На подручју ових регија постојеће бање тешко да могу резултатима, организацијом и терапеутским својствима конкурисати овој највећој бањи бивше Босне и Херцеговине. У Посавини и Семберији има велики број људи обољелих од болести срца и крвотока. У односу на доста једноличан рељеф Посавине и Семберије, рељеф општине Теслић, кога карактеришу мање котлине међусобно раздвојене клисурама, као и ниске планине и планине средње висине, је разноврстан. Изморени и физички исцрпљени ратари из равнице, нарочито у позним годинама, најчешћи су посјетиоци Бање Врућице.

Губљењем дијела Влашића, спортских објеката и свега осталог на њему, велики дио посјетилаца ове планине могао би се привући на планину Борја, а нарочито на Вучју планину која има све природне услове за изградњу скијашких стаза, и то како оних за такмичења у зимским спортовима, тако и оних за рекреацију грађана. На подручју Бањалучке крајине и Републике Српске у цјелини, нема простора који има овако разноврсне услове за развој туризма. Имајући на уму све претходно речено, Теслић има повољан туристички положај. Релативна близина туристичких центара: Бање Луке, Лакташа, Кулаша и антропогених туристичких мотива Добоја, може само појачати, односно учинити туристичкогеографски положај општине Теслић још значајнијим, јер ти центри немају исту туристичку понуду.

ПРИРОДНИ И АНТРОПОГЕНИ ТУРИСТИЧКИ МОТИВИ

Захваљујући дјеловању унутрашњих и вањских сила, као и људском стваралаштву на подручју општине Теслић заступљени су бројни и разноврсни туристички мотиви који могу својим атрактивним својствима да привуку бројне посјетиоце. Ти мотиви задовољавају рекреативне и културне туристичке потребе. Богатство разноврсних туристичких мотива на овом дијелу републике Српске представља значајну основу за развој основних облика туристичког промета који се издвајају према основним туристичким потребама (рекреативни, културни, екскурзиони и излетнички туризам) и према врстама мотива (планински, бањски, споменички, манифестациони, купалишни, ловни и риболовни туризам). У туристичкој експлоатацији до сада примат су имали извори љековите термоминералне воде. Недовољно су активирани туристички потенцијали планина, затим објекти културне, посебно средњовјековне баштине који су дисперзовани по цијелој територији општине. Наведени туристички ресурси се међусобно прожимају и допуњују и на тај начин омогућавају формирање атрактивне и богате туристичке понуде.

ПРИРОДНИ ТУРИСТИЧКИ МОТИВИ

Основни природни туристички мотиви на којима се заснивао или ће се и будуће развијати туризам на територији општине Теслић су термоминерални извори, ријеке, планине, биљни и животињски свијет. Захваљујући овом разноврсном природном богатству могућ је развој бројних врста туристичких кретања.

Геоморфолошки мотиви. Цјелокупни простор општине Теслић чине побрђа (сјеверни, источни и средњишни дијелови) и планински рељеф (западни и јужни дио) представљен планинама Борјем (1078 m н.в.), Очаушем (1384 m н.в.) и Вучјом планином (1350 m н.в.). Ово је простор гдје се додирују панонска и планинскокотлинска област Републике Српске и као такав је, са природним и друштвеним карактеристикама ближег и даљег окружења, створен за развој различитих облика туризма. Утицај рељефа на развој туризма и различитих облика туристичких кретања огледа се у рекреативном, естетском и локационом виду.

До сада су откривене три крашке пећине у селима: Жираја (30 km од Теслића), Очаушу (48 km од Теслића) и Растуши. Прве двије су смјештене на обронцима Влашића, недовољно су истражене и одликују се тежом приступачношћу. Својом приступачношћу и још више раљефним облицима Растушка пећина се разликује од других пећина овог краја. Смјештена је на подручју села Растуша (15 km од Теслића) на сјеверним крашким падинама Хрњиног брда (433 m н.в.). Пећина је дуга 440 m. Нагнута је од унутрашњости према излазу и по томе припада типу изворских пећина. Улаз који се налази на стрмом одсјеку висине преко 100 m има ширину отвора 5,5 m и висину 4 m. Он је елипсастиг облика што је карактеристика пећина смјештених у масивним кречњацима. Пећински ходници су украшени пећинским накитом који се спушта са таваница пећине (сталактити). Сиромашна је сталагмитима који су уништавани неразумним поступцима неких посјетилаца пећине. На таваници се могу видјети облици који подсећају на тигрову кожу по чему је ова пећина

јединствена у бившој Југославији. На странама пећинских канала таложењем калцита стварани су као резултат акумулације травертина, пећински саливи у облику драперија.

Ријека Усора је на подручју општине усјекла четири клисуре. Оне су усјечене често и више стотина метара у дубину, највише у горњем дијелу долине Велике Усоре и њених притока. Ове клисуре, осим што су значајне за туризам по својим рекреативним и куриозитетним атрибутима. Олакшавају проходност терена и трасирање саобраћајница. Сврставамо их у групу комплементарних туристичких мотива јер су им атрактивни атрибути недовољно изражени да би се могли третирали као самостални туристички мотиви.

Клима теслићке општине је највише условљена: географским положајем, удаљеношћу од мора, утицајем планина и отвореношћу према сјеверу. Подручје општине је смјештено између четрдесет четвртог и четрдесет петог степена СГО и самим тим се налази у умјереном топлотном појасу. Зими долази до продора како поларног ваздуха (средња јануарска температура ваздуха - 1,7°C) који доноси хладније вријеме, тако и продора влажног атлантског ваздуха који условљава облачно вријеме са сњежним падавинама. Љети се излучи највећа количина падавина, често и са непогодама. Затворене котлине са мањом надморском висином и планине са преко 1000 m н.в. утичу на појаву жупске и планинске климе. Највећи простор општине има веома чист ваздух, испуњен разноврсним ароматичним мирисима током године: мирисима ливадског цвијећа, шумског растиња, расцвјеталих воћњака, покошеног сијена итд. што може послужити и као допунски облик у лијечењу посјетилаца овог краја (аромотерапија).

Хидрографски мотиви. На цјелокупној површини теслићке општине, изузев воде ријеке Усоре, вода је веома високог квалитета и представља велико богатство како за становништво, тако и за неке привредне гране. За развој туризма у овом крају од хидрографских мотива истичу се извори љековите термоминералне воде и бројни водотоци.

У Бањи Врућици постоји више минералних извора различитог минералног састава и то: киселе, радиоактивне, карбонатне, земноалкалне, муријатичне, сулфатне и горке топле воде. Температура воде варира од 14 до 47°C. Због значаја који је термоминерална вода имала, а који ће имати и убудуће у развоју туризма- посебно бањског, потребно је у том смислу посветити већу пажњу њеним физичким и хемијским особинама и могућностима лијечења различитих болести. Минералне изворе први су научно испитали др Р. Фразенијус из Висбадена и др Чапски. Они су на лицу мјеста анализирали главна врела Бање 24. маја 1922. године. Инжењер Еуген Мауер је 1925. године каптирао пет већих извора и квалитативно и квантитативно их оспособио за експлоатацију. Наведени научници су проучавајући воду Бање Врућице дошли до сазнања о особинама и могућностима употребе воде (5,8). Топлота воде у каптираном извору износи 29,6°C. Вода извире једнолично у количини од 4 литра у секунди или 345,6 m³ за 24 часа. Вода је бистра и пјенушава због богатог садржаја угљене киселине. Слободне угљене киселине има 810 cm³, односно 1,73 грама у литри воде. Вода је врло угодног укуса, у чаши или у боци од бијелог стакла вода је бистра, само се избацује по нека пахуљица ферихидроксида која се убрзо таложи. Када се вода тресе,

ослобађа се угљена киселина без имало мириса од сумпорводника. Каптажом нових извора 1951. године повећан је капацитет извора на 12 литара у секунди. Укупна количина чврстих састојака је 3,66 грама у литру минералне воде. Преовлађују јони сулфата, хлора, калцијума, натријума и магнезијума. Институт за радијум у Паризу је 29.10.1925. године испитао изворски муљ и нашао изолован радијум у форми радиоактивног баријума утврдивши да један грам овог муља еманира толико колико би еманирало 9x10 на дванаесту грама чистог радијум елемента.

Због недостатака термоминералне воде, као и услед све већег прилива гостију у времену од 7.10.1970. године до 5.4.1971. године вршена су нова истраживања воде на подручју Бање Врућице. Радове је изводио Геолошки завод из Љубљане под руководством професора Јосипа Баћа. Том приликом је направљено пет бушотина са укупном метражом од 792,95 метара. Ове бушотине су лоциране на ужем подручју лечилишта и означене су великим словима: "А", "Б", "Ц", "Д" и "Е".

Табела 1. - Основни подаци о бушотинама у Бањи Врућици урађени 1970. и 1971. г. (8,36-38)

Бушотина	Дубина бушења у m	Температура воде у °C	Издашност у l/sec.
"А"	391,40	25	8,3
"Б"	117,95	29	2,3
"Ц"	79	29	2,5
"Д"	76	12	2,1
"Е"	128	38	20
Укупно	792,95		35,20

Из табеле се може закључити да Бања Врућица располаже довољним количинама термоминералне воде. Издашност воде само у бушотини "Е" превазилази садашње укупне потребе минералне воде. Издашност термоминералних лежишта је веома битна из више разлога. Од ње зависи шира примјена ових вода, и то како у балнеолошке и туристичке сврхе, тако и за загријавање угоститељских објеката. У пољопривредној производњи (гајење цвијећа и поврћа), па све до флаширања воде. Температура воде у изворима Бање Врућице креће се од 29 до 38,5°C. Ове воде припадају групи хипотермалних и хипертермалних вода. Групи хипотермалних вода припада вода у свим бушотинама изузев воде у бушотини "Е" која припада хипертермалним водама. У балнеологији се највише цијене воде са температуром између 35 и 42°C, јер њихова примјена није зависна од специјалних уређаја за загријавање или хлађење. Уколико се морају ови уређаји примјењивати, тада се губе нека важна природна својства, а нарочито садржај гасова, радиоактивност и рН вриједност. Пошто постоје довољне количине термоминералне воде она би се осим за терапеутске сврхе код лијечења разних болести, могла користити и за загријавање хотела и дијела насеља, као и топлих башта. Тиме би се постигле значајне уштеде у енергији.

У Тузли је 19. маја 1972. године у Заводу за технологију извршена хемијска анализа воде што се може видјети из табеле бр. 2.

Табела 2. - Хемијска анализа воде у Бањи Врућици (5,47)

КАТИОНИ	Mg/l	МИЛИМОЛИ:	МИЛИВАЛИ:	НА МИЛИВАЛЕ %
- Натријум (Na+)	450,00	19,568	19,568	18,82
- Калијум (K+)	43,20	1,105	1,105	1,06
- Калцијум (Mg+)	452,39	11,287	22,574	21,71
- Магнезијум (Mg+)	104,88	4,312	8,624	8,29
- Манган (Mn2+)		0,42	0,008	0,16 0,01
- Гвожђе (Fe2+)	2,56	0,046	0,92	0,08
- Алуминијум (Al3+)	0,40	0,015	0,045	0,04
ЗБИР КАТИОНА:	1.056,11	36,381	52,144	50,16
АНИОНИ	Mg/l	МИЛИМОЛИ:	МИЛИВАЛИ:	НА МИЛИВАЛЕ %
- Хлориди (Cl-)	395,76	11,161	11,161	10,73
- Флуориди (F2-)	1,85	0,097	0,097	0,09
- Хидрокарбонати (НСО3-)	1.906,86	31,260	31,260	30,06
- СУЛФАТИ (SO4-)	447,25	4,661	9,322	8,96
ЗБИР АНИОНА	2.752,25	47,179	51,820	49,84
КОЛОИДНО ОТОПЉЕНИ ОКСИДИ				
- Силицијум диоксид	17,72	0	0	0
УКУПНО:	3.826,08	83,560	103,364	100,00
ГАСОВИТИ ДИО: СЛОБОДНИ УГЉЕН ДИОКСИД (СО₂)				1.048,23

б) физичке особине воде:

- Температура воде 38,5
- Специфична тежина воде: 1,00142 (на 20%)
- рН - вриједност: 6,45 (на 20%)
- Електропроводљивост: 3,45x10 на трећу С/см (на 20%)
- Суспендоване материје: 7,8 mg/l
- Растављене материје: 2892,7 mg/l
- Укупно материје: 2900,5 mg/l

Изглед воде: Вода је безбојна, благо кисело-сланог укуса, без мириса

в) Радиолошка анализа воде:

- Укупна бета активност 48,17 Рс/л

Љековита вода се користи за пиће и купање. Болесници се купају у води од 29,7%. Ова вода се хлади или загријава по упутствима љекара не губећи ништа на квалитету.

Слика број 1. - Планинска рјечица Студена (фото Т. Ристић)

На подручју општине Теслић постоје многобројни стални водотоци као резултат већег притоца воде у ријечна корита од њеног укупног губљења. Количином воде и дужином воденог тока истичу се ријеке Велика Усора и Мала Усора које након што се споје низводно од Теслића чине ријеку Усору. Ту је и Мала Укриница која одводњава мањи дио територије општине Теслић. Ови водотоци су према Уредби и категоризацији водотока бивше Републике БиХ сврстани у прву и другу класу. Воде ових класа су довољно чисте да би се могле искористити за купање и спортове на води, затим за пиће (без већих уређаја за пречишћавање) и живот племенитих врста рибе као што су нпр. пастрмке и младице. Осим тога, притоке горњег дијела Велике Усоре карактеристичне су и по куриозитетним природним појавама везаним за водопаде и слапове.

Биљни свијет. На различитим типовима тла, у зависности од надморске висине и утицаја човјека, развио се на територији општине Теслић специфичан биљни покривач који заједно са животињским свијетом има посебан значај за туристичка кретања. Биљни покривач представља комплементарни туристички мотив. Он посједује рекреативна (проистичу из његове физиолошке функције), естетска (везана за облике и боју) и куриозитетна (тисе у селу Угодновић и стара липа у селу Укриница) својства. На нижим надморским висинама расте листопадно дрвеће, а на вишим шуме јеле и смрче. У парковима Теслића и Бање Врућице заступљени су јела, кестен, липа, смрча и разно цвијеће.

Животињски свијет је веома богат и разноврстан. Његова атрактивност се може искористити организацијом лова, риболова, борбе овнова, јахања и борбе бикова. На овом подручју заступљени су зец, лисица, медвјед, дивља свиња, јазавац, срна, а од змија појављују се поскок, шарка, бјелоушка

и сљепић. Осим тога бројне су јаребице, фазани, препелице итд. Ријеке обилују кркушом, мреном, пастрмком и другим врстама риба. По богатству и разноврсности ловне дивљачи општина Теслић би могла да заузме једну од водећих мјеста у ловном туризму Републике Српске.

АНТРОПОГЕНИ ТУРИСТИЧКИ МОТИВИ

Поред природних туристичких мотива, који ће и даље бити основица развоја туризма општине Теслић, за развој туризма од великог је значаја и познавање атропогених туристичких мотива. Пошто немају довољно наглашене атрактивне атрибуте сврставамо их у групу комплементарних туристичких мотива. Подручје општине Теслић посједује бројне споменике из ближе и даље прошлости који могу да привуку пажњу посјетилаца. Сви нису могли бити једнако сачувани с обзиром на материјал од кога су грађени, као и догађаје који су се дешавали у прошлости. Својом атрактивношћу више од осталих истичу се манастир Липље, "Гробље војводе Момчила" и црква у Бањи Врућици.

Најатрактивнију грађевину овог краја из средњег вијека представља манастир Липље, који се налази у живописном предјелу у истоименом селу. Смјештен је на једној заравни гдје се поток Млијечница улива у рјечицу Бистрицу. То је, уствари, најшири дио уске долине која се усјекла на сјеверним падинама планине Борја. Манастир је од Теслића удаљен 30 km. Према народном предању он је задужбина Светог Саве. На западном порталу, након претпосљедње обнове (1867-1879), записана је 1219. година као вријеме постанка манастира. По неким изворима манастир је грађен 1242. године. Првобитно је манастир био посвећен Светом Николи. Међутим, након прве обнове у 19. вијеку он се посвећује у част Благовештења Пресвете Богородице. Лијепо урађена црквена грађевина, која спада у ред највећих и највиших (20 m) средњовјековних сакралних објеката, говори о томе да је ктитор (оснивач) манастира био веома моћан. На то упућују и друге манастирске грађевине: стари конак (грађен западно од цркве), трпезарија с јужне, ступа и воденица на Млијечници и економске зграде на Појатинама. Манастирска црква је била живописана фрескама прворазредног квалитета. Крајем 17. вијека, тачније 1696. године, манастир су запалили Турци, бијесни због великих пораза и губљења пространих територија у рату с Аустријом. Манастир је обновљен 1879. године. Са његове западне стране 1922. године је дозидан камени звоник, који ни по стилу, ни временски не одговара старој грађевини.

У вријеме владавине Кулина бана (1170-1204.) богумилство је било владајућа вјера у Босни. Најзначајнији остаци који свједоче о том времену су надгробни споменици, стећци. Најзанимљивији и највећи стећци се налазе у Врућици на југозападној падини узвишења Стражбенице. Ту се налази група од 3 споменика које народ назива "Гробље војводе Момчила". Највећи споменик, по народном вјеровању, представља гроб војводе Момчила. Горњи дио споменика који лежи на призматичној основи има облик саркофага у облику куће са двостраним кровом. Ивице које су обрубљене са дванаест сантиметара дрвеним округлим рубом, имају завршетке на крајевима у облику јабуке. На једној страни стећка налази се правилно уклесана рука, од рамена савијена у лакту, и са песницом у којој се налази топуз. Други стећак, за који народ вјерује да је гроб супруге војводе Момчила, налази се уз узглавље

првог. За трећи стећак, који лежи јужно од главног, народ вјерује да представља гроб сина војводе Момчила. Ово је по величини најмањи, а по начину израде најједноставнији стећак.

Црква у Врућици, подигнута после 1690. године, је била чувена по начину градње, али исто тако и по великој површини територије коју су њени свештеници опслуживали. Травнички везир је дозволио градњу цркве под условом да се подигне за једну ноћ, што је и урађено. Направљена је од храстове грађе. Иконостас је био украшен иконама које су грађене на дасци по узору на средњовјековно црквено сликарство. Најзначајнија у овој цркви је икона "Света Богородица". Украшена је сребрним ореолом и сребрним рукама, као и икона "Рај и пакао", на којој су представљени сви гријеси који воде у пакао и све муке које очекују такве грешнике. Поред ових икона, црква посједује и друге које су насликали познати српски сликари, а међу њима и Паја Јовановић. Ова дрвена црква постојала је све до 1920. године када је на њеном мјесту подигнута нова зидана.

СМЈЕШТАЈНИ КАПАЦИТЕТИ И ЊИХОВА СТРУКТУРА

За смјештај гостију користи се седам хотела, један мотел и викенд кућице као и собе у домаћој радиности. Најзначајнији, најбројнији, најквалитетнији и по броју кревета највећи смјештајни капацитети налазе се у Бањи Врућици. Данас Бања има пет хотела: "Кардиал", "Посавина", "Херцеговина", "Србија" и "Крајина". То су хотели различитих категорија у којима туристи задовољавају потребе смјештаја, исхране и разоноде.

Највећи и најзначајнији је свакако хотел "Кардиал" (410 лежаја). То је хотел "А" категорије који посједује 22 купке са минералном водом, мањи терапеутски базен, већи рекреативни базен, сауну, гимнастичку салу, конгресну дворану са 300 сједишта, четворостазну аутоматску куглану и ноћни бар.

Хотел "Посавина" (250 лежаја) је нов хотел који је завршен непосредно пред рат у бившој БиХ. Овај хотел "Б" категорије поред смјештајног тракта, располаже са мањим рестораном од 200 столица, аперитив-баром, ноћним баром и 10 када са минералном водом.

Хотел "Херцеговина" је хотел "Б" категорије (135 лежаја). Опремљен је савременим апаратима и опремом намијењеном за рехабилитацију. У хотелу се налази мањи аперитив-бар.

Хотел "Србија" (164 лежаја) је исто тако један од хотела "Б" категорије у Бањи Врућици. Поред пицерије у хотелу гостима стоји на располагању више салона и кино сала. Простор за лабораторијска истраживања и каде за купање смјештени су у приземљу хотела.

Хотел "Крајина" ("Ц" категорије) је највише страдао у току рата од свих хотела Бање Врућице. Располаже се ТВ салоном и кадама са минералном водом. Да би могао примати госте овај хотел је неопходно реновирати.

Мотел "Хајдучка вода" (85 лежаја) је смјештен на планини Борја поред магистралног пута Теслић - Бања Лука. Представља саставни дио истоименог спортско-рекреативног центра. У непосредној близини мотела и у самом мотелу туристима стоје на услузи: универзални спортски терени, трим кабинет, диско-сала и дјечији забавни парк.

СТРУКТУРНИ ЕЛЕМЕНТИ ТЕСЛИЋКЕ ТУРИСТИЧКЕ ЗОНЕ

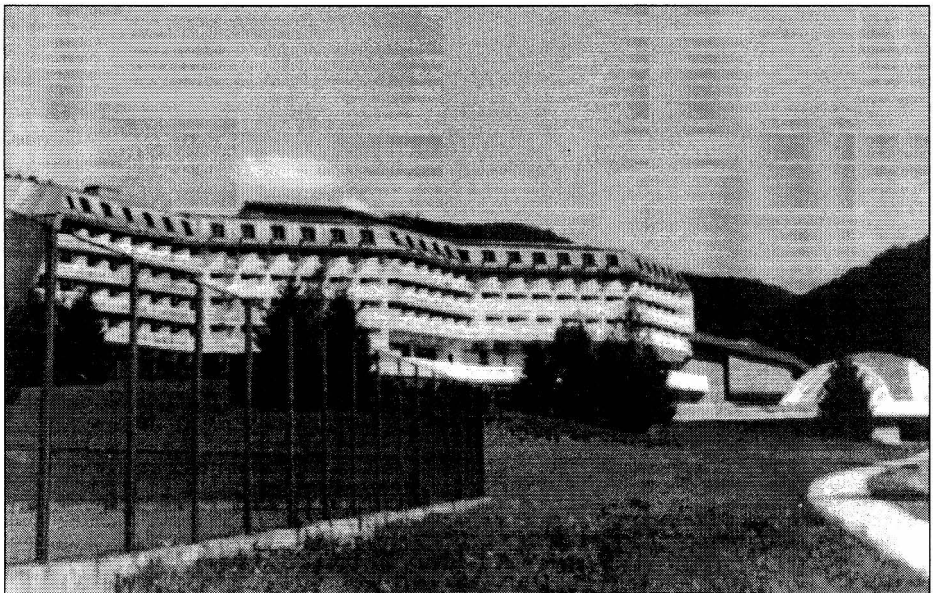
Теслићка туристичка зона представља саставни дио Усорско-украинске туристичке регије РС. Обухвата сливове Велике и Мале Усоре и мањи дио слива Украине који је у комуникативном, привредном и културном погледу одувијек био везан за Теслић. Овај простор је недовољно истражен за потребе развоја туризма тако да је највећи његов дио остао непознат и недоступан потенцијалним посјетиоцима. Из тих разлога потребно је сагледати могућности појединих дијелова општине Теслић за развој туризма, издвојити одређене цјелине (центре и локалитете) и утврдити просторне приоритете у развоју туризма. На простору који обухвата Теслићка туристичка зона могу се издвојити сљедећи туристички центри:

1. Бања Врућица
2. Вучја планина с Очаушем
3. Борја
4. Чечава

Утврђени туристички центри би морали постати језгра и перспективни носиоци развоја туризма овог дијела РС.

1. Туристички центар Бања Врућица је развијен и афирмисан примарни центар Теслићке туристичке зоне. Обухвата простор теслићке котлине и околног побрђа са сљедећим локалитетима.

- а) Долину потока Грабовца са љечилиштем Бања Врућица;
- б) Долину Бркић потока (Гробље војводе Момчила, градину);
- в) Бању Влајићи (љековито блато), и
- г) Радолинку (спортски центар, купалиште и стамбене зграде из периода аустријске владавине)

Слика број 2. - Хотел "Кардиал" (фото Т. Ристић)

Овај туристички центар представља не само окосницу развоја туризма општине Теслић, већ и окосницу привредног развоја ове општине у цјелини. Љековити извори термоминералне воде су омогућили развој бањског туризма, а остали природни и антропогени туристички мотиви, као комплементарни мотиви, омогућују разноврснији садржај боравка. Хотелски смјештајни капацитети (1200 лежаја), као и приватни смјештај (1800 лежаја) омогућују боравак више десетина хиљада туриста на овом простору.

2. Вучја планина и Очауш представљају дио планинског система Влашића. Ове млађе вјеначне планине спадају у ред тектонских облика који имају највећу туристичку вриједност. Карактеристичне су по смјени врхова, клисура и заравњених дијелова планинског рељефа. Бројне планинске рјечице са водопадима, шуме, пашињаци, богатство пастрмком и дивљачи употпуњују туристичку вриједност ових планина. Планинске стране с великим нагибом, пространи плато Вучје планине и задржавање снијега на осојним странама преко 100 дана омогућују развој алпских и скијашких дисциплина. Овај потенцијални туристички центар има све услове да постане главни планински туристички центар западног дијела РС. Да би то и постао, неопходно је изградити квалитетније прилазне путеве и смјештајне капацитете (хотели, викенд-насеља, одмаралишта, приватне собе) до 1000 лежаја. У овом дијелу општине Теслић издвајају се бројни туристички локалитети:

а) Запотци	ђ) Очаушка пећина
б) Равне	е) Угодновићи
в) Подбучје	ж) Очаушница
г) Плато Вучје планине	з) Студена
д) Очаушко лице	и) Жираја

Првих пет локалитета су погодни за зимске спортске дисциплине (алпско скијање и биатлон). У селу Угодновићи налазе се три законом заштићене тисе старе 300 година. Ово село, као једно од најудаљенијих села од центра општине, карактеристично је и по бројним старим дрвеним стамбеним и привредним зградама. Долине Очаушнице, Студене и Жираје одликују се бројним водопадима и слаповима. Водотоци су богати поточном пастрмком. На простору Вучије планине и Очауша могуће је развијати планински, културни, сеоски, ловни и риболовни туризам.

3. Туристички центар Борја обухвата два локалитета:

- а) Хајдучка вода,
- б) Липље.

На планини Борја налази се излетиште Хајдучка вода. Смјештено је с лијево и десне стране магистралног пута који повезује Теслић са Бањом Луком. Обухваћа мању зараван Рудињак (810 m н.в.), превој Солила (855 m н.в.) и падине Мале Руњавице (1034 m н. в.) које је могуће искористити за скијање. Карактеристично је по шумским пропланцима и црногоричној шуми. Посјећеност овог излетишта нагло је порасло изградњом терена за мале спортове и мотела "Хајдучка вода" (85 лежаја). У подножју планине Борја смјештен је немањићи манастир Липље. Да би се овај средњовјековни споменик још више "активирао", потребно је осавременити постојећи пут, а до мотела "Хајдучка вода" изградити жичару.

4. Чечава представља потенцијални туристички центар. Обухваћа дијелове села Чечава, Укриница, Растуша и ниске планине Јаворове. На простору овог туристичког центра могу се издвојити следећи туристички локалитети:

- а) Растушка пећина
- б) Укриница
- в) Јаворова

Растушка пећина је најзначајнији туристички локалитет (смјештена у селу Растуши) туристичког центра Чечаве. Укриница је препознатљива по липи која има пречник 2,5 m и површини коју је заузимало исушено језеро до 1971. до 1992. године, двије године након земљотреса у Бањој Луци. Ниска планина Јаворова позната је као ловиште срнеће и зечје дивљачи и по већем броју извора минералне и киселе воде у кориту мале Укрине и Рјечице.

ТУРИСТИЧКИ ПРОМЕТ

Туристички промет одавно представља фактор од посебног значаја за укупни развој привреде на подручју општине Теслић. Међутим, и поред тога нису ни изблиза искоришћене бројне могућности за развој туризма у овој прије рата изразито неразвијеној општини. За потребе овог рада биће анализиран период од 1968. године. Он се може подијелити на два краћа периода: онај од 1968. до 1979. и онај од 1979. до 1991. године.

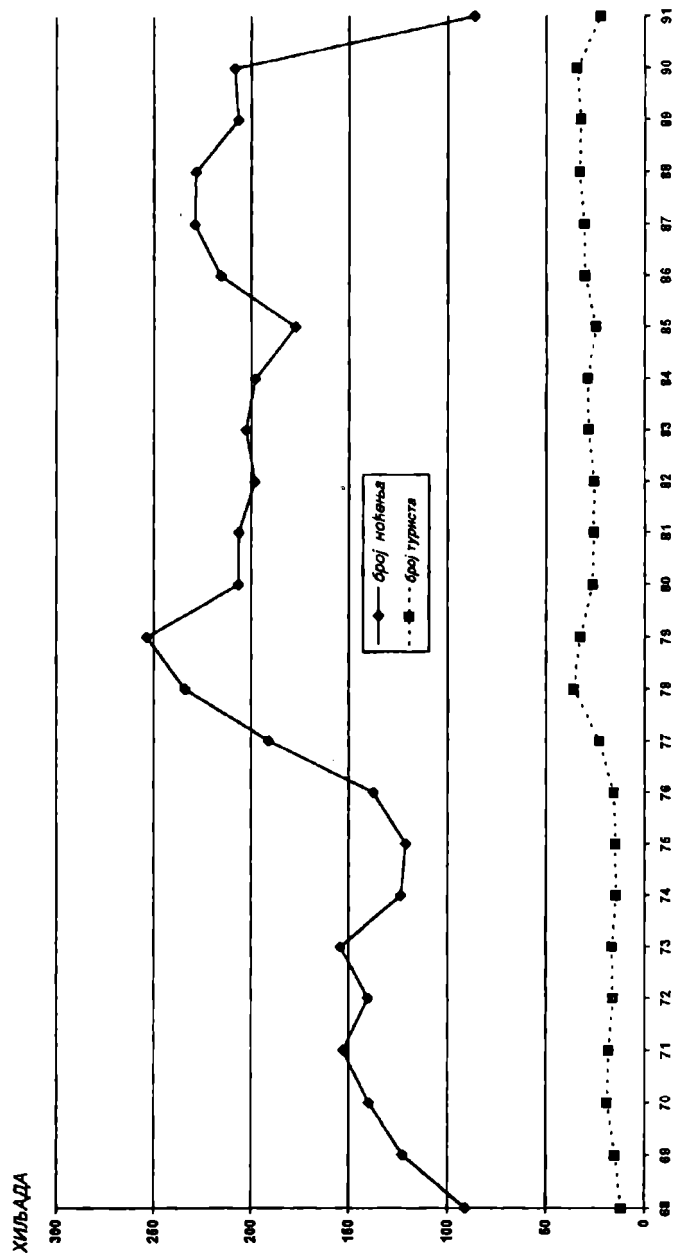
Табела 3. Кретање броја туриста, ноћења и просјечан боравак туриста на подручју општине Теслић 1968 - 1991. године

Година	БРОЈ ТУРИСТА И НОЋЕЊА		ИНДЕКС		ПРОСЈЕЧАН БОРАВАК
	туристи	ноћења	туристи	ноћења	
1968	11.977	91.074	100	100	7,60
1969	15.161	122.781	126.60	135	8.098
1970	19.265	139.894	160.80	154	7.26
1971	18.237	153.029	152.30	168	8.39
1972	16.167	140.336	135	154	8.68
1973	16.703	154.275	139.4	169	9.23
1974	14.614	123.607	122	136	8.45
1975	14.861	121.177	124.10	133	8.15
1976	15.885	137.658	133	151	8.66
1977	23.075	191.172	192.70	210	8.28
1978	36.177	233.970	301.50	257	6.47
1979	32.901	253.641	274.7	278	7.70
1980	26.572	206.787	100	100	7.78
1981	26.078	206.582	98.10	100	7.54
1982	25.745	198.288	96.90	96	7.70
1983	28.494	202.717	107.20	98	7.11
1984	29.110	198.040	109.50	96	6.80
1985	24.939	177.424	93.80	86	7.11
1986	30.484	215.525	114.70	86	7.70

1987	30.757	229.033	115.70	111	7.44
1988	33.255	228.522	125.10	110	6.87
1989	32.724	206.658	123.10	100	6.31
1990	34.496	208.502	129.80	101	6.04
1991	22.417	86.361	84.40	42	3.85

прилог бр. 2

ТРЕНД ТУРИСТА И НОЋЕЊА У ОПШТИНИ ТЕСЛИЋ (8)

Период од 1968. до 1979. карактеристичан је по великим осцилацијама посјете туриста у појединим годинама. У прве три године овог периода број туриста и ноћења стално расте. Након тога, као резултат неуједначеног квалитета услуга у појединим годинама, број туриста опада све до 1977. године. Године 1978. Теслић је посјетило 36117 туриста, што представља апсолутно рекорд броја посјетилаца ове општине. Највећи број ноћења забиљежен је крајем овог периода 1979. године (253641). Разлог нагло повећања броја туриста лежи у изградњи асфалтног пута Теслић - Добој (28 km) и нових смјештајних капацитета у друштвеном (55 лежаја) и приватном сектору, као и угледу који је Бања Врућица имала као највећа и најзначајнија бања у тадашњој БиХ.

Други период (1980-1991) карактерише нагло смањење броја посјетилаца у прве три године овог периода. Разлог овоме лежи првенствено у смањењу животног стандарда становништва Југославије и извјесном несналажењу туристичких радника. Међутим, већ од 1983. године, као резултат повећања квалитета туристичке понуде и изградње смјештајних капацитета и спортских терена на планини Борју, долази до поступног повећања броја туриста. Најмањи број туриста у посматраном периоду забиљежен је 1985. године, што се може довести у везу с пожаром који је захватио највећи хотел у Бањи Врућици "Кардиал".

Туризам општине Теслић има наглашен сезонски карактер. Највише су посјећени мјесеци од марта до септембра. У зимском периоду године знатно мањи број туриста посјећује ово подручје, иако је - како је раније речено - на подручју општине Теслић најзначајнији бањски туризам. Док је за бањски туризам уопште карактеристична равномјернија расподјела туриста по мјесецима, Бања Врућица одудара од овог обиљежја тог вида туризма. Један од разлога што је то тако свакако је и тај што велики број посјетилаца чине сиромашнији слојеви становништва који се радије одлучују на јефтинији приватни смјештај. Наиме, зими је ризично за здравље бањати се а затим пјешачити до најближих приватних кућа у којима су ти посјетиоци у току лета смјештени.

Просјечна дужина боравка туриста показује сличну карактеристику која је уочена и код броја ноћења и посјетилаца. Најдужи просјечан боравак забиљежен је 1973. године (9,23 дана) од 1988. константно се смањивао просјечан боравак туриста. За Бању Врућицу је карактеристично да је у односу на просјек цјелокупне општине имала просјечан боравак дужи за један дан.

У циљу равномјерније дистрибуције посјетилаца и ноћења по мјесецима, ЗТЦ "Бања Врућица" као носилац развоја туризма на подручју општине треба обезбиједити низ претпоставки. У првом реду треба обезбиједити смјештајне капацитете доступне туристима свих категорија, затим осмислити бољу презентацију природних туристичких мотива, споменичког фонда и етнографских вриједности. Треба обезбиједити и удобнији превоз, више квалитетних манифестација, као и боље организовати информативну службу и пропаганду. Осим тога, потребно је да изгради и једну спортску дворану, с обзиром на велико интересовање спортиста за зимске припреме у Бањи Врућици.

Ако се узме у обзир дистрибуција смјештаја по врстама објеката, може се уочити да хотели заузимају доминантно мјесто. Број гостију у приватном

смјештају и једином мотелу "Хајдучка вода" готово да је изједначен. Када се изграде планирани хотели на Вучјој планини, као и стимулисањем сеоских домаћинстава за изградњу мањих и комфорних објеката за смјештај туриста, у многоме ће се позитивно измијенити постојеће стање. Највећи обим туристичког промета одвија се преко Здравствено-туристичког центра "Бања Врућица", који поред љекарских и рекреативних услуга, пружа туристима и услуге смјештаја и исхране (183.934 ноћења у 1990. години). Сем овог, и Угоститељско-туристичко предузеће "Борја" Теслић, у хотелу веома лошег квалитета смјештеном у граду Теслићу и у мотелу на планини Борју, пружа услуге смјештаја, исхране и рекреације (26.568 ноћења у 1990. години).

У циљу што квалитетнијег упознавања туриста са понудом, предузећа која се баве туристичком дјелатношћу потребно је да формирају информативну службу, бар за вријеме главне сезоне, на прилазима граду, поред бензинских пумпи, на аутобуској станици и рецепцијама хотела. Ту би посебно обучено особље, које би у исто вријеме могло обављати узгредне послове, давало туристима пропагандни материјал: скице града и околине са најважнијим туристичким мотивима, угоститељским и спортско-рекреативним објектима и свим оним што занима туристе, као и потребна обавјештења. За потребе ове службе могу се ангажовати ученици угоститељско-туристичког смјера, који би на овај начин могли обављати стручну праксу, али и остваривати зараду.

ЗАКЉУЧАК

Теслићка туристичка зона представља најперспективнију туристичку зону РС. Бројни природни и антропогени туристички мотиви још увијек нису ни приближно својим атрактивним својствима искоришћени за туристичку експлоатацију. Од четири утврђена туристичка центра једино Бања Врућица интензивно развија туристичку дјелатност.

Да би туризам у развоју теслићке привреде заузимао још значајније мјесто и за собом повукао развој и других привредних дјелатности потребно је уложити много више знања и материјалних средстава него што је то до сада чињено. Прије свега потребно је извршити асфалтирање дионице магистралног пута према Бањој Луци (7 km) и регионалног пута према Добоју (9 km). На подручју Вучје планине, с обзиром на изражене природне атрактивности природних туристичких мотива и очекивано интересовање туриста, неопходно је у хотелима, пансионима, викенд-насељу, одмаралиштима и у приватним собама обезбиједити 1000 лежаја, а у Влајићима и Липљу изградити пансион и уредити камп.

У досадашњем развоју туризма општине највише пажње је посвећено бањском туризму, док су други облици туризма (рекреативни, културни, излетнички, планински, споменички, манифестациони, купалишни, ловни и риболовни), за које постоје сви предуслови, запостављени. С обзиром на утврђење туристичке вриједности и улогу општине Теслић у развоју туризма РС потребно је да држава РС прогласи подручје општине као приоритетно за развој туризма, те да обезбиједи све погодности које из тога проистичу - кредитно-финансијска средства, улагања наших радника који раде у иностранству, страна улагања и улагања свих лица из земље која за то исказују интерес.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ:

1. Др Бранко Чубриловић: **Бања Врућица**, Универзитет Сарајево, Сарајево, 1960.
2. Др Владимир Лукић и Др Витомир Поповић: **Дејтон-Париз**, Бања Лука, јануар 1996.
3. Др Живадин Јочић: **Основи туризмогије**, Научна књига, Београд, 1980.
4. Др Јован Динић: **Проблеми туристичко-географске процјене рељефа**, Београд, 1992. Гласник Српског географског друштва, књ. LXXI, бр. 1, стр. 53-55.
5. Јоцо Симић и Мика Мајсторовић: **Бања Врућица од постанка до данас** (рукопис), Теслић, 1973.
6. Петар Богуновић: **Из усорског краја и околине**, Штампарија Просвјета, Сарајево, 1937. године.
7. Др Рајко Гњато и Др Здравко Маријанац: **Бања Врућица (географско-бал-неолошко-туристичка монографија)**, Бања Лука, 1996.
8. Тешо Ристић: **Географске основе развоја туризма на територији општине Теслић** (магистарски рад), Београд, 1997.

TEŠO RISTIĆ

S U M M A R Y

POSITION AND PERSPECTIVES DEVELOPMENT TOURIZM COMMUNE OF TESLIC

Teslic's tourist zone represents the most perspective tourist zone in the Republic of Srpska (RS). Many natural motifs have not half so made good use of their attractive characteristics for tourist exploitation. From four established tourist centers Banja Vrucica is the only one that has been intensively developing tourist activity.

For tourism to take an important place in the development of Teslic's economy and to pull with itself the development of other economic activities, more knowledge and more material means are needed to be invested, much more than up to now. First of all, A section of the main road to Banja Luka (7 km) should be asphalted and the regional road towards Doboј (9 km). In the area of Vucja planina, taking into consideration the outstanding attraction of the natural tourist motifs, and the expected interest of tourists, it is necessary to supply 1000 beds in the hotels, board and lodging houses, weekend settlements, recreation centers and private rooms and in Vlajici and Liplje to build board and lodging houses to arrange camps.

Today in the tourism development of our municipality, most attention is dedicated to spa tourism while other forms of tourism, for which there are prerequisites are neglected: recreation, cultural, excursion, mountaining, monument, manifestation, swimming, hunting and fishing. In respect to the established tourist values and the role of municipality Teslic in tourism development in RS, it is necessary for RS to proclaim the area of the municipality priority for tourism development, then to supply all priviledges that derive from it; credit and financial means. Then to make it possible for our workers who work abroad to invest foreign investments and investments from all other people in the world that show the interest.